

ARVYDAS JUOZAITIS

M Klaipėda –
Mėmelio

PASLAPTIS

MIESTO EPAS

Alma littera

2

ANTROJI VIGILIJA

PASMERKTAS BŪTI UŽKAMPIU

Miesto gimimą liudijimas skelbia 1253 metų rugpjūčio 1-ąją. Tokio tikslumo ir aiškumo stinga Vilniui, kurio pradžia mistiška ir be liudijimo. Ji tapatinama su Gedimino laiškais, kurie rašyti jau iš gyvuojančios sostinės. O mūsų miestas buvo išsyk pakrikštytas gana skambiu vardu – Memelburg/Mėmelburgas. Tačiau keista, kad -burg dėmens vėliau nebeliko. Pasaulyje yra daugybė miestų su vokiškais -burg ir -berg sandais, ir nė vienam vardo „vokiškumas“ nesutrukdė tapti tuo, kuo jam buvo lemta tapti. Pavyzdžiui, Sankt Peterburgas tapo didinga Rusijos imperijos sostine. Tad kas nutiko čia? Ar tik nebus pilies, o vėliau ir miesto tėvai pajutę, kad šioje vietoje įsikūręs esi pasmerktas tapti užkampiu?

Šiandienio Kaliningrado, didingo Kionigsbergo/Karaliaučiaus palikuonio, gėmėse yra toks Rusijos Federacijos Kaliningrado srities valstybinis archyvas. Jame jau ne pirmą dešimtmetį dirba ir Teutonų ordino istoriją rakinėja Anatolijus Bachtinas. Tad ne akademikai ir profesoriai, o jis visose pasaulio pakampėse atrado ir ištyrė dažniausiai nutylimą ordino ir senųjų prūsų istorijos ypatybę. Pasirodo, sako jis, prūsų žemes Teutonų ordinas užkariavo vos ne vos, neturėdamas nei pakankamai riterių, nei deramos kariuomenės. Vargais negalais, sako A. Bachtinas. Ir jeigu Lietuva būtų norėjusi, būtų užsmaugusi ordiną viena ranka. Tačiau

lietuviai to nepadarė nei XIII amžiuje, kai prūsai kvietėsi pagalbos, nei po Žalgi-rio, išsyk po 1410 metų.¹

Šią žinią perskaitęs Kaminkrėtys pliaukštelėjo knygelės viršelius ir pakėlė ploniausia juoda oda aptrauktą pirštą:

– Ir įsidėmėk: panaši padėtis buvo per daugumą kryžiaus žygių. Trūko riterių ir kariuomenės. Todėl krikščionių ordinais dažnai melste meldavo iš Romos popiežiaus pagalbos. Kad tas paskelbtų kryžiaus žygį.

– Pamanyk, – terkštelėjau kafijos puodelį ant stalo. – Lyg jam sunku buvo.

– Štai taip, pamanyk, – pamėgdžiojo jis mano balsą. – Vien tik popiežius galėjo kviesti to meto Europą į kryžiaus žygius, pamanyk. Tik jo pasirašyta bulė buvo skelbiama iš visų bažnyčių sakyklų ir miestų aikštėse, tik ji paragindavo visokio plauko avantiūristus ir valkatas išjudėti į pasaulio pakraštį, kur nuotyčiai ir grobis. O čia – kažkokia Prūsija. Ir kas tas Teutonų ordinas, įtartinai bėgantis iš Šventosios žemės? Ar tik ne nuo Romos tētušio bėga? Braunasi į laukinį Europos kampą, kur tik miškai ir jokio grobio nematyti. Ir kas prašo pagalbos? Kažkoks lenkų karalius. Ko jam čia, toje pelkėje, stinga?

– Tai argi ne šventos Katalikų bažnyčios reikalu brovėsi, kaip tu sakai, čia, pas mus, tie kryžėiviai?

– Ak, vyruti, nejaugį tau reikės politinės valdžios abėcėlę dėstyti? – atsiduso Kaminkrėtys ir visa jo povyza susmuko fotelyje, tarsi būtų gavęs smūgį. – Viršūnės visuomet tik prisidengia religija ir idealais, kai sprendžia savo valdžios plėtimo ir plitimo reikalus.

– Tai sakyk, ko teutonai čia, taip sakant... brovėsi?

– Kad išvengtų Tamplierių ordino likimo. Juk anuos popiežius vos prieš dešimt metų buvo pasmerkęs ir atidavęs laužo liepsnoms.

– ??? – sumikčiojau aš.

– Tai štai, – Kaminkrėtys vėl atsitiesė, jo rankų pirštai grėsmingai susinėrė pasmakrėje, kaip prieš nuosprendį. – Be popiežiaus bulės, paskelbtos Europos dalyje, dabar vadinamoje Vakarų Europa, būdavo neįmanoma surinkti nė tūkstančio gerai ginkluotų vyrų. O juk tik paskui juos, riterius, jau traukė visokia liaudis, kryžius užsipaišiusi. Tad popiežiaus bulė buvo būtina, ji buvo ir atlygiai, ir sankcija plėšikauti. Teutonams pavyko pabėgti į šią pelkę. Net kelis kartus pa-

¹ Анатолий Бахтин, Завоевание Пруссии Тевтонским орденом по остаточному принципу, „Калининградские архивы“, выпуск 10, Калининград, 2013, p. 20–35.

sisekė: popiežius Grigalius IX, valdęs 1227–1241 metais, skelbė jiems geidžiamas bules. Ir žengė kryžieiviai į prūsų žemes.

Ištaręs tai lediniu balsu, Kaminkrėtys dar kartą atsivertė savo knygelę, kažką joje pasižymėjo, linktelėjo ir taukštelėjo jos viršelius kaip teisėjas plaktuku.

Jis privertė mane rimtai susimąstyti.

Iš mokyklos suolo pakylame įtikinti, kad kryžiuočiai puolė mus kaip lavina,ėjo į Prūsiją ir Lietuvą kaip skėrių armija. Pasirodo, buvo visai ne taip, viskas buvo gerokai kukliau ir proziškiau.

Tą pažinties su A. Bachtino raštais dieną buvau supažindintas ir su Kaminkrėčio užrašų knygele.

Tiesa, pažintis buvo per atstumą, tik iš tolo. Jis nuolat laikydavo ją kaip mylimosios nuotrauką: pirštinetų rankų delnuose arba vidinėje redingoto kišenėje. Ant stalo ją atsidūrus mačiau tik kelis kartus. Jis glostė ją tai kaip moters ranką, tai kaip vaiko galvelę. Vartė jos puslapius, lyg narstyty mylimosios pirštus. Tai buvo ne knygelė, tai buvo jo katekizmas, draugas. Rudos odos viršeliai tiek nutrinti, kad ties viduriu ir kampais jau juodi. Tačiau stebindavo kietas puslapių šnarėjimas, tarsi vartoma būtų visai nauja knygelė. Žinoma, ji buvo ne iš XX amžiaus, senesnių, tolesnių laikų. Gal jo katekizmas, mišiolas, giesmynas? Ne man spręsti. Siaura, pailga ir gana stora (per pusanthro piršto), ji buvo saugoma vidinėje redingoto kišenėje. Ne prie širdies, o dešinėje pusėje, – prie širdies, kaip ir dauguma vyrų, jis glaudė pinigine.

Tai buvo gyvas padaras, ne knygelė. Žinių ir jausmų šaltinis, jo pašnekovė vienetvės valandomis. Taip manau, kad ne vieną šimtmetį! Užrašų, išrašų, citatų šulinys. Neretai jausdavau, kad knygelė yra ir mūsų bendravimo mediumas, sklindantis virš galvų nelyginant angelas. Paslapties aura, gaubianti mūsų pokalbius.

Mano knygelė – malonybiškai vadindavo ją. *Meine...* – beje, kaip vokiškai jis ją vadindavo? Regis, dažniausiai ištardavo taip: *Meine kleine Enzyklopädie*, mano mažoji enciklopedija. O aš tyliai sau suburbėdavau: *zain klaines Buch*.

Kartais, ištarus man kokią frazę, knygelė bemat atsidurdavo jo rankose ir jis, žiūrėk, randa joje tos frazės tęsinį. Aš žiopčiojau iš nuostabos. Knygelė mane nuginkluodavo, aš net bijojau jos. Nes vos kur pasakydavau tai, ko iš tikro neži-

nau, knygelė bemat demaskuodavo mane. Joje buvo suglaustas ir įrašytas visas Mėmelio miestas. Buvo ir Klaipėda. Ir Karaliaučius, tai yra Kionigsbergas, ir Kaliningradas. Jis nusišiepdamo: *Kaliningrad von Königsberg*.

Kitą vakarą Kaminkrėtys bakstelėjo pirštu į knygelę, pervertė kelis lapus ir ištarė gyviau nei įprastai:

– Paklausk dar kartą: *1252 metų vasarą, liepos 29 dieną Livonijos magistras Eberhardas fon Zeinė ir jo tikėjimo brolis Heinrichas fon Liucelburgas*, – jis taip ir ištarė, nei vokiškai, nei lietuviškai, – *neseniai įkurtos Kuršo vyskupijos galva, pasirašė Mėmelburgo pilies įkūrimo sutartį*, – jis pakėlė akis. – Ką pasakytum?

– Tai kiekviename vadovėlyje parašyta, – atsišaukiau į olandišką krosnį. – Mūsų miestas įkurtas trejais metais anksčiau už Kionigsbergą/Karaliaučių. Tai nori pasakyti?

– Tau amžinai stinga kantrybės, – atsiduso jis. – Paklausk toliau.

O toliau buvo vienuolikos punktų sutartis, tiek tų punktų jis perskaitė. Perskaitė subjektų teises ir pareigas. „Nieko nuobodesnio būti negali“, – burbtelėjau. Jis vėl atsiduso ir skaitė toliau. Sutartyje buvo parašyta, kaip bus įkurta pilis ir kas ją valdys, kokios bus Kuršo vyskupo teisės, kokios Livonijos ordino. Pastarojo teisių kažin kodėl buvo daugiau. „Riteriai – karinė jėga, vyskupas – dvasinė“, – burbtelėjau. Tad ordinas ėmė sau du trečdalius būsimų rūpesčių ir turto. Vienuoliktas punktas privertė mane suklusti, jis pasirodė esąs įdomiausias: tuo atveju, jeigu pilį teks palikti arba jeigu ji kris ar bus sugriauta arba sudeginta, nė viena iš pusių neturės kitos atžvilgiu jokių įsipareigojimų. Tik štai koks prierašas: varganas likęs turtas, jeigu jo dar bus, taps vyskupo nuosavybe.

– Štai tau ir dvasinė valdžia, – nusijuokiau su pasididžiavimu. – O kad bijoji atėjūnai mūsų protėvių, mums ir dabar garbė. Tai tau vokiečiai: paskutinę plytą, ir tą buvo linkę išsivežti!

Kaminkrėtys užvertė knygelę, pliaukštelėdamas lapais kaip sparnais, ir įbėdė savo varnišką žvilgsnį man į krūtinę, tarsi ketindamas išlupti iš jos širdį.

– Plytą? Pilis buvo medinė, – karktelėjo. – O kada ji mūrine tapo, kaip manai? Aš įtraukiau galvą ir susigūžiau – iš kur man žinoti?

– O žinoti reikia. Tie metai buvo labai reikšmingi – 1408-ieji. Taip jau nutiko, kad tais pačiais metais Teutonų ordinas pasitraukė ir iš Gotlando salos. Iš jos buvo valdoma ne tik Švedijos pakrantė, bet ir visa Baltijos jūra. Atsisakyti tokio

kąsnio teutonai galėjo tik didelės bėdos akivaizdoje. O kokia ji buvo? Taigi, iki Žalgirio buvo likę dveji metai.

– Ajajai, – vyptelėjau.

– O kas Mėmelio pilies statybos darbų pabaigą pasirašė? Priėmė juos, kaip dabar sakoma? Pats Teutonų ordino didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas. Nepatingėjo ponas atidardėti per smėlį ir akmenis iš savojo Marienburgo. Ne juokas buvo, ne šiaip pilis buvo Mėmelburgas – pats pasienis. Jai daug jėgų ir pinigų skirta. Statė ją net pusė tūkstančio iš Varmijos atsiųstų darbininkų. Jie darbo turėjo septyneriems metams. Riteriai savo valstybės šiaurinį forpostą tvirtino.

– Sustoję prie sienų, aišku, – vėl vyptelėjau. – Kas čia neaišku?

– O gal plėtimosi bazę paruošė? – vyptelėjo ir jis, patempdamas žemyn lūpą. – Matyt, į žemaičius buvo numatę eiti. Ar su Rygos valdomis susijungti.

– Po dvejų metų visi jų ketinimai nuėjo šuniui ant uodegos. Žalgirį prakišo, ir šaukštai po pietų. Ten pats didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas krito, ko norėti. Subadė lietuviai gyvatę.

Mane užplūdo keistas pasididžiavimas, lyg pats su kardu rankoje būčiau nudėjęs tą didįjį magistrą, tą fon Jungingoną.

– Subadė ar ne, mudu nematėme, – vėl dūrė mane žvilgsniu Kaminkrėtys. – Lenkai tik XIX amžiuje nupiešė, kaip ir kas ten nudūrė magistrą. Laukinis žemaitis savo kartimi.

– Tą dailininką, tą lenkų nacionalistą Janą Mateiką turi galvoje? – vėl vyptelėjau.

– Gerai jau, – atlėjo jis. – Apie pilį kalbame, brolai. Šiaurinį ordino bastioną, kurį iš savo brolių, Livonijos riterių, Teutonų ordinas pasiėmė 1328 metais, dar gerokai iki Žalgirio. Ir todėl aš atsakau štai kaip: plėstis į Žemaitiją ir Lietuvą ketino. Tiltą per lietuvius teutonai troško permesti ir sujungti visas savo valdas prie Baltijos. Nuo Dancigo/Gdansko iki Revelio/Talino. Ir būtų tada Rygos miestą paskelbę nauja vokiečių valstybės sostine. Baltlando sostine.

– Ir išėjo jiems šnipštas. Žemaičiai yra žemaičiai, – artistišškai skėstelėjau rankomis. – O tu kalbi lyg apgailėdamas dėl jų nesėkmės? – sukikenu, pajutęs galugerklyje kartėlį. – Ir dėkui Dievuliui.

– Bet tada ir mums ne į naudą viskas pasisuko, – paslapties debesimi apsigaubęs nesitraukė Kaminkrėtys. – Tiek vilčių ir pastangų, o liko tik smėlio sauja ant kranto. Galų pagalėj, kaip sako tavo žemaičiai, Liubeko teisyne mūsų Mėme-

lis neteko! Ir todėl Hanzos sąjunga čia neįsitvirtino. Mažiausiai keli šimtmečiai šuniui ant uodegos.

– Hanza? Argi apie ją mes dabar kalbame?

– Kuršmarių lagūna, Nemuno žiotys. Pasakiška dislokacija, brolau. Viltys buvo didžiulės.

– Apšiejome ir be Hanzos, – numojau ranka.

Stebuklinga knygelė slystalėjo į mano pašnekovo redingoto vidinę kišėnę. Jo veidas surūgo, įkrito skruostai. Visa powyza sakyte sakė, kad jis pasijuto užgautas.

Žinoma, Mėmelis gavo puikiausią geografinę padėtį, gali galvoti, kad daug geresnę, nei teko Rygai ar Kionigsbergui/Karaliaučiu. Vieta prie jūros – ideali. Čia ir saugus Kuršmarių užutėkis, ir Nemuno vandens kelias gilyn į žemyną. Pasaka, ne vieta. Tačiau ji buvo kaip užburta. Hanza ir norėdama čia nė kontoros neįsteigė. Kuršiai su broliais žemaičiais miestuką šalia Mėmelburgo pilies degino kada įsigeidę. Vokiečių amatininkų ir pirklių, net slavų ir rusų prekeivių nei vyskupai, nei teutonai čia neprishiškaukdavo. Žemaičiams prekyba su atėjūnais atrodė nuodėminga ir pavojinga, visai nereikalinga.

Tačiau Hanza – ar tokia jau ji buvo svarbi ir ypatinga? Pasirodo, buvo.

XIII–XIV amžiais Hanza sužydėjo visuose Baltijos pakrantės uostuose, net atokiau nuo Baltijos, upių uostuose. Net Londone. Hanzos sąjungoje buvo per 200 miestų ir uostamiesčių. Dauguma jų su Liubeko miesto teisėmis gyvavo ir tvarkėsi. Laisvi buvo prekeiviai nuo žemių valdovų – karalių ir kurfiurstų – valdžios; Hanzos savivalda nesikišo į valstybių ir valstybėlių reikalus, užsiėmė tik prekyba ir ūkiniais reikalais. Katalikų bažnyčia paniurnėdavo, tačiau ir ji suvokė prekybos miestų naudą. Į kiekvieną laivą buvo galima įsodinti po apaštalaujantį vienuolį, tad katalikybė gavo ryšių tinklą. O kurfiurstams ir karaliams Hanza buvo naudinga: teikdami savotiškas laisvosios prekybos teises ir zonas, jie gaudavo šiojį tokį mokestį. Ir egzotiškų prekių.

Net Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestas Polockas ir laisvasis rusų miestas Novgorodas – ir tie buvo Hanzos sąjungos nariai. Net Kaunas turėjo kontorą. Tačiau Mėmelis – ne.

Hanzos pavyzdžiu laikytas Liubekas. Jau 1147 metais (kitais duomenimis – kiek vėliau) miestas elgėsi kaip laisvas, radęs sau draugų. O štai 1226 metais, vos išsivadavęs iš Danijos, miestas sužydėjo. Jis subūrė Hanzos miestų sąjungą, *Hansestädt*. Hanzos vardo reikšmė nėra karinga, jis reiškia viso labo draugų bendruomenę.

Liubeko teisynas sudarė pirkliais labai palankias prekybos sąlygas. Keliaujantiems prekeiviams reikėjo saugių uostų ir sandėlių? Reikėjo saugių nakvynės namų? Reikėjo reguliaraus turkaus ir ranka pasiekiamų amatininkų? Visa tai Hanza numatė ir suteikė. Davė ir įstatymus, kuriuos priimti reikėjo rimties žmonėms. O kas rimtesnio už to meto pirkliaus, turtus sveriančius gyvybės svarsčiais, galėjo būti?

Liubeko teisyno miestas turėjo būti valdomas tarybos (vok. *Rat*), kurią sudarydavo 20 narių. Jie buvo ne šiaip miestiečiai, o pirkliai iš mieste įsikūrusių gildijų. Tarybos vyrai (vok. *Rathern*) buvo išskirtiniai piliečiai, svarbesni už karalius.

Be Liubeko, buvo ir Hamburgo, ir Brėmeno teisynai. Žodžiu, ėmė plėstis ir augti gražuoliai Hamburgas, Dancigas ir net tolimas Londonas. Gerovė kilo ne grobiant, kaip buvo įprasta viduramžiais (dar visai neseniai), o gaminant ir prekiaujant.

Taip jau nutiko, kad stebuklingu būdu 1258-aisiais, praėjus vos šešeriems metams po pilies fundavimo, šalia Mėmelburgo įsikūrusių namų salelė gavo neįtikėtiną dovaną – Liubeko teisyną. Privilegija nežinia už kokius nuopelnus? Aklai vištai grūdus? Ir viena, ir kita, ir dovana, ir kreditas, išduotas Livonijai pasirūpinus. Lyg ir gerokai per anksti. Paaiškinimas gali būti tik toks: to meto Baltijos pakrančių galingieji rado auksinę vietelę ir bemat suprato, kad nieko geresnio, strategiškai palankesnio niekur šalia būti negali, kad jūros vartai ir Kuršmarės – idealiausia vieta prekybai ir miestui rasti. Tad ir trinktelėjo privilegiją. Juolab kad Kionigsbergas stovėjo daug pavojingesnėje vietoje ir nutolęs nuo jūros. Kas buvo šiaurėje? Visai laukinė pakrantė, be jokio užutėkio. Net kai buvo įkurta Ryga, jos vieta neatrodė itin patogi. Mėmelburgas traktuotas kaip būsimos pažangos bastionas.

Bet Mėmelburgas nepateisino istorinių vilčių. Neišdegė! Jokia pažanga Mėmelburgui neišdegė dar tris šimtus metų. Net kilmingas vardas buvo prarastas. Vieta čia buvo kaip užkeikta, joje kelis šimtmečius nesikūrė nei amatininkų cechai, nei pirklų gildijos, nebuvo nei svečių namų, nei sandėlių. Čia išmesti inkarą ir kiek ilgiau užsibūti? Pavojinga, o likti nakčiai be sargybos –

neprotinga. Dar kelis šimtmečius pakrantėje siautėjo Vakarų pasauliui priešiškos stichijos – lietuviai su žemaičiais ir visiems, kas bandydavo smelktis į žemyną Nemuno upe (idealia laivybai), pjaudavo gerkles. Nemuno pakrančių pilims ir sodžiams nereikėjo prekybos – čia visko savo turėjo. Reikėjo lietuviams ginti savo tikėjimą ir savo žemę. Pirkliai buvo sutinkami kaip kryžėiviai.

Žodžiu, geografinė pilies ir miesto vieta buvo auksinė, o geopolitinė vieta – tikra skylė. XIII amžiaus vokiečių metraštininkas rašė: *Memel liess den Willen Gottes* – Mėmelis paliktas Dievo valiai.

Taip ir liko tik Mėmelis, joks Mėmelburgas augti čia negalėjo. Įsitrynęs kaip smulkiausia moneta tarp Livonijos ordino pirštų, toks miestelis 1328 metais ir buvo įmestas į Teutonų ordino kišenę.

Po Žalgirio mūšio – teutonų saulėlydis. Chaosas vadovybės viršūnėse, badas apačiose. Nuosmukis. Nusirista tiek, kad praėjus vos keliems dešimtmečiams Kuršmarėse prieglaudą rado ne pirkliai, o Baltijos piratai, „laisvosios prekybos“ veikėjai, kuriems prekiauti reiškė grobti ir plėšti. Teutonai net ėmė juos globooti – tiek krito moralė. 1475 metais Mėmelis neteko ir Liubeko teisių. Neteko to, ko jam niekad neprireikė.

Paguodai miesteliui buvo suteiktos Kulmo teisės, kurios, gerokai menkesnės, taikytos ne uostamiesčiams.

Štai taip iš troškulio ir mirė didžios viltys prie šaltinio. 1500 metus pasitikus (stabelėjimą kelyje į Paskutinį teismą!) Mėmelio miestelyje suskaičiuotos tik 25 šeimos. Ir jokio cecho, jokios gildijos.

Kai šiandienėje Klaipėdoje pamatome užrašą „Hanza“ – nusišypsokime. Nebuvo čia Hanzos nė kvapo. Jaukiame Senamiesčio bare „Senoji Hanza“, kuris įsikūręs prestižinėje vietoje (prisiglaudęs kone prie miesto teatro), – blefuojama. Ir pavadinimas, ir Mėmelio graviūra ant sienos – tai fikcija. Kokia graži viltis prarasta. Verslo planui – graži ir pelninga viltis.

Mokslinis praeities pažinimas – kas tai? Mokslininkai sako, kad tik mokslinis pažinimas pateisina pažinimą, apskritai – pasaulio pažinimą. Žinoma, kalba jį apie save.

Menininkai pasako daugiau: jeigu žmones traktuosime ir skaičiuosime kaip bulves, jų nesuprasime. Skaičiai ir faktai dar nieko nepasako apie žmonių visumos, tvirtina menininkai.

Abi pusės savaip teisos.

Faktus kaupti ir tirti būtina kaip mokslininkui, o juos apibendrinti – jau savos rūšies menas. Apibendrinimas – didi jėga. Nors nepaneigsi, kad faktas – dar didesnė. Vienas su kitu turi keistis vietomis. Žodžiu, geriausia susiimti už rankų.

Žmogus nevirsta faktu ir neketina virsti faktu. Faktu jį padaro mirtis. Kai iš žmogaus lieka tik įrašas bažnyčios knygoje ir ant kapo. Štai kur ideali tvarka, kur prasideda skaičių istorija ir... detektyvas. Agata Kristi sakė, kad pasakojimą reikia pradėti lavonu – tai nepaneigiamas faktas.

O kas yra istorinės žinios? Argi jose nekaraliauja faktai? Kadangi istorija nėra lavoninė, vadinasi, nekaraliauja.

Buvo toks mąstytojas Georgas Hegelis, ne istorikas. Tačiau būtent jis suformavo modernų požiūrį į istoriją. Jis istoriją kūrė kaip meną. Nupiešė intelektualinį jos paveikslą. Iš istorijos išvalė nepatogius savo teorijai faktus. (Pasielgė kiek kitaip negu Napoleonas, kuris liepė dailininkui Žakui Luji Davidui, tapančiam jo karūnavimo paveikslą, įpiešti ir motinos atvaizdą, nors ji nedalyvavo tose iškilmėse.)

Meninis apibendrinimas kartais reiškia daugiau negu pats faktas. Tai puikiai žinojo ne tik Hegelis, bet ir jo mokinys Karlas Marksas. Šiam nebe menas, o ekonomikos mokslai ir istorinio materializmo filosofija pakišo mintį, kad apibendrinant praeitį galima rasti, pamatyti ir tai, kas plika akimi neregima, – santvarkas, arba formacijas. Penkias žmonių raidos pakopas.

Bet tada atėjo Osvaldas Špengleris ir, remdamasis biologine energijos ir gyvenimo ciklų analize, nustatė, kad buvo ne penkios raidos pakopos, o aštuonios istorinės kultūros-civilizacijos.

Bet ką daryti mums, kai imame suprasti, kad praeitis guli kaip sustingusi Ve-zuvijaus lava ir laukia? Ko laukia? Gal islamo teroristų?

„Iš sustingusios istorijos lavos aš išlupsiu gyvą gyvenimą!“ – šaukia viso pasaulio rašėivos. Pamėginkime ir mes.

Rašeiva užrašo gyvenusių žmonių kardiogramas, aprašydamas savąją, ir visa tai vadina istorija. *Sava istorija*.

Rašeiva mylėte įsimylėjęs šią tiesą: jeigu istorijoje išnyksta visa, kas gyva, tai ir visa, kas gyva, yra istorija.

Caloypede. Gal toji *Caloypede* yra kentauras – nei gyvūnas, nei žmogus? Bet tikrai dar ne miestas. Tai lotyniškai užrašytas (kuršiškai-lietuviškai ar vokiškai ištartas?) – kaip jį perskaityti? Kas lotyniškai kalbėjo ir rašė, šitaip paženklino žemės lopą ir pamiršo jį.

O tada kiti ištarė: *Memel*.

Vėliau reikalai vėl kito. Istoriniuose analuose randame keistai rašomą vardą – *Klawppeda*. Garbė dievams, tai jau arčiau tiesos, atsidūsta rašeiva. Įrašas padarytas 1420 metais, kai Vytautas ėmė tartis su Teutonų ordinu dėl šiam paliekamų Baltijos pajūrio ir jo gėrybių. Gal lietuvių valdovas ir tarė *Klaipėda*, tik kad vokiečių raštvedžiai lietuviškai ir kuršiškai rašyti nemokėjo, suraitė savaip. Vėlgį lotyniškai. O tada paaiškino: *castrum Memel alias Klawppeda*. Suprask štai taip: *Mémelio, arba Klaipėdos, pilsis*. Tikra velniava! Mūsų žodis išsverstas į vokiečių kalbą ir dar užrašytas lotyniškai.

Ak, tas Vytautas! Ir kodėl jis neliepė lietuvių kalba Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštų rašyti? Kodėl nei kolegijos anei universiteto neįkūrė? Juk Didysis buvo, pats save taip pavadino, tačiau iš tos didybės mokslui vietas savo valdose nerado? Tai, matyt, todėl ir smuko, sunyko valstybė, o Rusija išaugo. Mat Petras I ir apie mokslą galvojo, ne vien apie ginklo galią. Dievaži pikta, nors pasiusk. Tad ir skaitome šleivai kreivai, ką ne mes patys, o kiti apie mus užrašė: *castrum Memel alias Klawppeda*.

O toliau – dar liūdniau. Melno sutartimi Vytautas sutvarkė taip, kad 1422 metais teutonams paliko ir tą *castrum Memel alias Klawppeda* su geroku Baltijos kranto ruožu (iki dabartinės Nemirsetos). O priedo ir Kuršmares paliko, su visa Kuršių nerija.

Ir šiandien dar galime matyti Vytauto politikos liudijimą – apgriuvusį pasienio postą Nemirsetoje.

Štai ką rašeiva rado labiausiai skaitomame šaltinyje – vikipedijoje, tiesa, latviškoje, ne lietuviškoje, nes šalia mūsų šaknų Mėmelyje arčiausiai yra prigludę kuršiai, o šie – arčiausiai dabartinių latvių:

Livonijas ordeņa dibinātās pils vārds Memelburg ir cēlies no Nemunas upes,

kuršu vārda Mēmelis (klusi plūstošs), savukārt pilsētas mūsdienu nosaukuma pamatā, iespējams, ir kuršu vārds klais un pēd (klaja vieta). Versti galima taip: „Livonijos ordino ģurtos pilies vards Memelburg yra kilęs iš Nemuno upės, kurią kuršiai vadino Mēmeliu (tyliai tekantis), nors mūsų laikų miesto pavadinimas greičiausiai grindžiamas kuršių žodžiais klais ir pēd (atvira vieta).“

Tad kodėl mes Klaipėdā vis dar iš klampios pēdos kildiname? Todėl išsiuntinėjau į lietuvių pasaulį SOS signalus, pasidalinau nerimu.

Pirmas atsiliēpē didžiai protingas Jūrų muziejaus istorikas Dainius Elertas. Jis parašē: „Vokiečių šaltiniuose pasitaiko ir Memel, ir Mymel, ir Mummel vardas. Popiežiaus bulē nurodo, kad XIII a. Nemunā Memel vadino naujakrikštai. Suprantama, ne vokiečiai, ir mažai tikėtina, kad žemaičiai. Vadinasi, kas nors iš vakarinių baltų (prūsų, skalvių, sembų ir kuršių). Kita vertus, panašių hidronimų yra pabarsytyta šiaurės Vokietijoje, vadinasi, Fryzijoje, vadinasi, ir Nyderlanduose. Tas vardas XIII–XV amžiais rastas ir prie Fuldos, vadinasi, centrinėje Vokietijoje, Heseno žemėje. Ir štai pagalvokime: atvyksta koks persikėlėlis iš Liubeko ir girdi „Mēmelis“. Bet pats ištaria „Mymel“. Vadinasi, taip susitinka, susigyvena ir net persikloja kelios kalbos. Iš Heseno žemės atvykę girdi gimtųjų vietų prie Fuldos upelio vardą.“

Dėkui, tariau istorikui ir kiek apričiau. Tačiau neilgam, nes vis dirstelėdamas į atsakymą kaskart pasijusdavau vis kvailėsnis.

Iš augančios nevilties ištraukē moteris, parašiusi iš Klaipėdos universiteto. Ji nuliejo mane gaiviu šaltinio vandeniu:

„Neskubėk, tamsta, dėl to „tyliai tekančios upės“ aiškinimo. Dėl Mēmelio-Nemuno kuršiškos prasmės. Kilmė gal ir nekėlia abejonių, tačiau būta daug klaidų, kai senųjų kalbų faktams būdavo suteikiamos gyvųjų kalbų prasmės. Juk dažnai apsirinkama. Dažnai lituanizuojama arba letizuojama (sulatvinama) buvusi prasmė. Žinoma, Mēmelis – tai vardas iš vakarų baltų. Tačiau kurių? Greičiausiai kuršių arba prūsų. O jeigu tiksliau? Tiksliau paaiškinama: latviai (sėliai) turi Mēmēlę, vadinasi, Nemunēlį, per Bauskē tekantį (jis, beje, iš Nemunēlio Radviliškio atiteka.) Ir ką tai sako apie mūsų Nemunā? Nieko ypatingo. Nes upių ir vietovių vardai dažnokai kartojasi rytinių baltų teritorijoje: yra už šimtų kilometrų stovintis latgalių Preilių miestas, yra ir pašonėje esanti Preila, yra mūsų Priekulė, yra Kuržemėje stovinti Priekulė.“

Žodžiu, pamokē, papeikē dėl latviškai kuršiško aiškinimo. Po galais, dar įdomiau pasidarē: dvi nuomonės – tai ne viena, diskusiją galima įsukti, kon-

ferenciją sušaukti. Trūks plyš reikėjo trečios nuomonės. Ėmiau jos laukti kaip išganymo.

Dažniausiai išganydavo Kaminkrėtys. Tačiau kur jis, po galais? Telefonu mudu nekalbame, elektroninių laiškų vienas kitam nerašome. Lauk dabar kaip jauno mėnulio. Belaukdamas palengva ėjau iš proto.

Pagaliau į mano SOS dar kartą atsiliepė. Šį kartą į kompiuterį įkrito profesoriaus laiškas. Profesorius – didesnė figūra už visus, be to, vienintelis klaipėdietis Lietuvos mokslų akademijos akademikas. Jis išmintingiausiai atsakė:

„Nemunas, anot popiežiaus Inocento IV 1253 m. rugpjūčio 23 d. bulės, buvo vadinamas Memele, Memole (*Memole vulgariter appellatum*) (PUB 1, H. 1, 207, Nr. 275). Gali būti, kad tokia ilgą upę kaip Nemunas skirtingų genčių teritorijoje buvo vadinama skirtingai, pvz., jotvingiai ir Vidurio Lietuvos (Kauno apylinkių) gyventojai ją galėjo vadinti Nemunu, o skalviai, lamatiečiai ir kuršiai – Memele. Taip yra buvę – geriausias pavyzdys dabartinė Akmena-Dangė. Akmena ji ir dabar vadinama buv. Mėguvos žemėje, o Pilsoto žemėje ta pati upė virsta Dange. Be to, Lietuvoje teka Nemunėlis, o Latvijoje – jau Memelīte.“

Štai tokia Vlodo Žulkaus nuomonė. Ji ir baigė diskusiją rašeivos galvoje, rašeivos siela nurimo.

Ramia sąžine ėmiau laukti Kaminkrėčio.

Pagaliau jis atėjo. Susmuko fotelyje šalia olandiškos krosnies ir, nieko nelaukdamas, atsivertė savo knygelę. Dirstelėjęs į apsalusį iš laimės mano veidą, išpyškino:

– *Memelburg* galėjo būti ir *Neu Dortmund*. Iš Dortmundo buvo kilęs Livonijos magistras.

Mane apėmė siaubas. Grindimis iš laiptinės patraukė skersvėjis, organizmas pareikalavo savų teisių ir aš čia pat, šalia savo draugo, užsnūdau. Kaminkrėtys, matyt, išėjo, o aš miegojau ir sapnavau teisybę.

Mačiau, kaip temsta, kaip baigiasi diena ir miestas tirpsta istorijoje. Sapne apsidairiau. Kaminkrėčiui paruošta kafija jau seniai atušo. Vadinas, jo nė nebuvo? Vadinas, viskas – tik sapnas? Ir tas istorinis mano klausimas – sapnas?

17

SEPTYNIOLIKTOJI VIGILIJA

MOTERS PASLAPTIS

Keistas reikalas: nebus pasaulyje gražių moterų, jeigu tavyje nėra gražios moters idealo. Šiuolaikiniai vyrai nelaimingi – jų akys mato daug daugiau, negu reikia. Moterų per daug. Išpuošty per daug ir visai nuogų undinių per daug – o kur idealas? Kuo daugiau matai moterų, tuo prastesni vyriški reikalai. Mirgantys žurnalų viršeliai žudo – visos galų gale tampa vieno veido, vienos figūros. Visos, net blondinės ir šatenės, – kaip du vandens lašai. Žodžiu, mesk šiukšliadėžėn visus žurnalus ir eik į gatvę... Antai Anikė, bronzinė mergelė, stovinti Teatro aikštėje, – gal idealas? Kad ne, ji dar ne moteris, tik mergelė. Antai kita, bronzinė nuoga figūra, pernai pakišta po Biržos tiltu, – gal ji idealas? Kur ten! Gašli kaip gatvės merga ir čiupinėja ją kas įsigeidęs. Aha, pagaliau randu bronzinę motiną su mergaičiuke už rankos. Ji stovi stoties aikštėje. Idealas! Ir trapumas, ir moteriškumas, ir motinystė... Ak, deja. Ji rankoje laiko lagaminą, o mergaičiukę tempia paskui save į traukinį – abi tuoj paliks tėvynę. Bėda.

Moters intuicija nenuspėjama vyrui ir galinga. Intuicija – tai ginklas, kuriuo ji naudojasi visą gyvenimą. Kai auga ir bręsta – naudojasi, kai ateina laikas mylėti – naudojasi, kai ieško vyro – naudojasi. Ateina laikas gimdyti – dar stipriau naudojasi.

Todėl moteris visais atvejais apeina vyrą, kuris šalia. Moteris žino, kad geriausia vyro forma – tai indas, į kurį ji pripila tokio skysčio, kokio pataria jos intucija. Supila meilę, vaikus, butą, baldus, transporto priemones. Vyro laimė ir jo nelaimė – moters rankose, kaip indas.

Ji gali jį ir sudaužyti.

Kovodami už vietą po saule vyrai tampa žiaurūs. Sukelia karus ir pralieja jūras kraujo. Bet ir tada jie elgiasi kvailai, nes menkai išmano, kas yra intucija atskiestas kraujas. Jie nemoka jo nei tausoti, nei saugoti ir neįtaria, kad kraują reikia lieti saikingai, kartą per mėnesį. Deja, gamta vyrus nuskriaudė, tad jie to neįsivaizduoja. Pažiūrėkime, kaip vyrai bučiuojasi: jie net nepastebi, kaip moteris siurbia iš jų gyvybės savyus. O mano, kad tai jie siurbia, užkariauja moterį. Menkystos esame, nes jų neužkariaujame! Jos pasiduoda pačios, be karo, kai nori.

Visus karus su moterimi vyrai pralaimi, tad mums patartina nekariauti.

Tokių keistų minčių kankinamas slinkau kaip debesis Herkaus Manto gatve ir galvojau, kad nereikia man moterų. Bent jau Klaipėdos moterų – tikrai. Verčiau paliktų jos mane ramybėje ir suprastų, kad esu beviltiškas.

Tik ūmai kažkas tarsi timpltelėjo už rankos, sustojau prie naujai tviskančio namo ant Mažvydo alėjos kampo. Pakėliau akis į stiklo sieną. Anapus vitrinės buvo įrengta lyg kontora, lyg parduotuvė, o gal madingas salonas. Ten buvo pilna moterų, jos judėjo kaip lėlės, buvo pasiutiškai žurnališkai gražios ir priminė violetinius ledinukus. Pabandžiau bakstelėti vieną, paskui kitą – tačiau badžiau stiklą. Jos nekreipė į mane jokio dėmesio. Tada pabandžiau lyžtelėti – ir vėl tik šalto stiklo ir sausų dulkių skonis. Net užuosti pamėginau – tuščias reikalas.

Štai ir turėk reikalo su klaipėdiškėmis – vis vien neprieisi.

Nors prie moters ir traukia moters paslaptis.

Ak, palikite mane ramybėje, gyvatės!

Jeigu gyvenčiau Vilniuje, parašyčiau apie moteris visą teisybę. Papasakočiau apie pasiutusias „moterų teises“, kurias jos bando patvirtinti Seime, kad pakirstų Seimo vyrų darbą; ir apie varganas inteligentes, kurios nyksta kaip rūšis, užleisdamos vietą feministėms.

Vargšės lietuvaitės! Dabar jas medžioja viso pasaulio vyrai. Kartais gudų diktatorius atsiunčia medžiotojų artelę iš Baltarusijos miškų, šie susodina gražuoles į džipus ir išsiveža į Belovežo girią, kur kasmet gruodžio mėnesį minima TSRS imperijos žlugimo data. Kiti diktatoriai, iš Persijos įlankos valstybių, perlinėmis šypsenomis, liepia lietuvaites sugaudyti iki ausų ginkluotiems samdiniams. Tie prigrūda jų pilnus lėktuvus ir išskraidina į Emyratus. Žodžiu, lietuvių sostinėje lietuvių moterų greitai nebebus. Krenta paskutinis Lietuvos bastionas.

Kad nematyčiau tos gėdos, atlėčiau į Klaipėdą.

Gal atsiprašyti Rytprūsių moterų, kad blogai apie jas pradėjau? Tik kad visa tai – iš nevilties.

Žinoma, Klaipėdos moterys savarankiškesnės, pačios medžioja vyrus. Ypač užsieniečius, išlipančius iš laivų. Čia jos visos – „gintarinės ledi“. Arba, tikriau tarus, – „amberės“ ir „bernštainės“, kaip kad sakoma dabar, vartojant anglų ir vokiečių kalbas.

Tokių pasaulio žūties minčių kankinamas atsiverčiau „Vakarų ekspresą“.

Štai kaip – vyriausiojo redaktoriaus Gintaro Tomkaus straipsnis „Pasaka apie Amberlandą“. Skaitau. Jis ne apie moteris, tačiau... Aha, randu: „Dingo mūsų išskirtinė tradicija iš moteriškos lietuvaitės pavardės suvokti moters šeimyninę padėtį, jos padėtį visuomenėje. Atsisakėme to, ko kitos tautos pavydėjo. Taip dingo Butkienės, Zvonkuvienės ir Puišienės. Amberės moterys tekėdamos dabar jau vietoj gražių tautiškių pavardžių rinkosi amberiškas pravardes...“⁷⁶

Vadinasi, renkasi Bunkę, Zvonkę, Puišę... Sako, lietuviai ir lietuvininkai taip vadindavo netikėles, kai būdavo lyg ir gėda tikromis pavardėmis pašaukti.

Matyt, galas Lietuvai atėjo, jeigu lietuvaitė ir moteris lietuvė atsisako savo vardo ir pavardės lietuviškos.

Bet ko norėti? Prieškarinio pavyzdžio merginų, kalbėjusių ir lietuviškai, ir vokiškai, nebėra. Klaipėdoje visa yra atvežta, visa lietuvybė – pokarinė. Tad ir moterys čia yra atvykėlės, atkakėlės, iš visų pakampių sulėkusios. Kaip bitės pabėgėlės. Šišioniškių lietuvaicių, kilminių lietuvininkių moterų belikę ant vienos

76 „Vakarų ekspresas“, 2014 m. gegužės 16 d.

rankos pirštų suskaičiuot. Pažįstu tik dvi. O kitos – iš skurdžios puokštės. Galima sakyti, gyvumu kaip ir kitur išsiskiria slavaitės ar slavės (nežinia, kaip jas pavadinti), jos, žinoma, kalba dviem kalbom, bet tik ne vokiškai. Dažnai jos kažką ir pusiau angliškai palemena.

O, labai norėtusi rasti idealą. Tik kaip? Kai mieste siaučia depopuliacija, jaunų moterų su žiburiu ieškoti tenka, nėra iš ko rinktis. Kritinė masė kritusi iki grindjuostės. O kiekviena dailesnė gražuolė, žiūrėk, puola vakariečiui jūreiviui į glėbį, nepaisydama, juodas jis ar baltas, ir čiupinėja jį... ties kišene, tikrina, ar stora jo pinigė. Jeigu randa auksinę banko kortelę, be jokio bandomojo laikotarpio plaukia su juo galai žino kur.

Nacionalinė padėtis labai prasta. Tauta be moters idealo – tauta be ateities. Depopuliacija.

Moterys liovėsi mylėjusios savo paslaptį. Net savo kūną išverčia kaip rūkymui pakabintą menkę – apžiūrinėk ir uostyk. Nebėra paslapties, varge. Apie nekaltbę neverta nė kalbėti. Matyt, ne be reikalo šaukia Europos parlamentari, jog laikas įsileisti Afrikos ir Azijos moterų, kad jos kokį naują idealą atneštų. Kraują ir smegenis praskiestų, lietuvaitės odos spalvą pakeistų ir lūpas išpūstų, nosis suplotų. O tada, žiūrėk, ir lietuviškai gal susikalbėsime.

Taikos prospekte, prie sankryžos su užrašu „Akropolis“, ant devynaukščio gyvenamojo namo pirmo aukšto švyti du kuklūs užrašai. Jie nedreskia akių, nešaukia akiplėšiška reklama. Vienas sako, kad čia prekės „Ne tik moterims“, o kitas – kad prekiaujama šiuo bei tuo „Armijai ir civiliams“. Parduotuvės įsikūrusios puikiausioje strateginėje vietoje, auksinėje. Taikos prospekto vidury, skersai sankryžą – prekybos monstras „Akropolis“. Nors čia negalima sustoti lengvuoju automobiliu važiuojant (sankryža juk), bet pro autobuso langą dairykis kiek tinkamas, nužiūrinėk vitrinas. Taigi, mažas gundantis moterų kampelis ir keistas, nelabai gundantis vyrų.

Dievaži, „Ne tik moterims“ gudriai sugalvota, puikus užrašas, reikiamoje vietoje! Vos pasuki akis į gretimą vitriną – „Armijai ir civiliams“. Vadinas, moterys, ir ne tik moterys, kviečiamos į armiją ir pas civilius? Štai taip. Gal tikrai nuo moters idealo, įvaizdžio ir apatinukų priklauso karo reikalai, stovėsena ir būsena, taip sakant?

Čia ėmiau ir prisiminiau. Juk taip prekės armijai ir civiliams būdavo pateikiamos gyventojams komunizmo laikais. Parduotuvėse, kurios vadintos „Universalinė karinės prekybos parduotuvė“ (*Univermag vojentorga*). Tais laikais didžioji dauguma pirkėjų jose būdavo moterys. *Univermag vojentorga* buvo savitas moterų rojus, kur jos, atstumtos nuo karo reikalų, puikiausiai mito iš militarizmo, jausdamos, kaip gina „tėvynę“. Jos įsigudrindavo rasti ant lentynų ir po prekystaliu (tai nebuvo savitarna, vadinasi, tartis tekdavo su pardavėjomis) puikiausio perkelio, lino ir šilko. Netgi atraižų, kurių vyras būtų nusipirkęs nebent mašinai pasivalyti. Moterys už kelis rublius turtų įsigydavo visą maišą. Grįžusios į namus iš tų *vojentorgų* mūsų motinos ir močiutės atidarydavo kūrybinių dirbtuvių kursus: kirpdavo, siūdavo ir net dažydavo. O paskui išdidžiai išeidavo iš vonios ar virtuvės – *voilà* (beveik prancūziškai): štai jums suknelė į teatrą, suknelė į svečius, o štai ir palaidinė į darbą.

Tada buvo aišku, kad be kūrybos moteris negali gyventi. O dabar? Dabar moterys kviečiamos į mažytį rojų „Armijai ir civiliams“, nes laisvės laikais kažkas pažeidžia kūrybos gebėjimus. Dabar moterys perka gatavą produktą. Niekas nebepersiuvama, nepasiuvama iš naujo, nekarpoma iš nupirkto. Kūryba baigiasi užsitraukiant ant savęs viską ir galai žino ką. Kad ir chaki dėmių, skylių ir šarvų palaidinę ar suakėtas ir skylėtas kelnes. Dabar pirkimas vadinamas kūryba. Su nauja uniforma skuodžiama į svečius. Arba pašokiruoti aplinką, į miestą. Arba, norint atsikeršyti vyrui, su kerzo batais drožiama į klasikinės muzikos koncertą, dramos teatrą. Niekas nieko nebaudžia ir nesugėdina, durų neužtrenkia, prie durų dabar stovi ne moralės sergėtojai, o žmogaus teisių gynėjai. Įeik, mergele, kad ir pusnuogė.

Tad kas sakė, kad moteris – ne karys? Ji net civilinėje tarnyboje – kariauja. Už begalines moterų teises.

O ten, kur rūpi tik teisės, moters idealų neieškok.

Priešais tas dvi smulkaus verslo parduotuves „Ne tik moterims“ ir šis tas „Armijai ir civiliams“ stovi didelis reklamos stendas. Kitapus gatvės, kiek į šoną, link „Akropolio“. Stovi ir šviečia net naktį. Reklamos plotu jis prilįgsta tų dviejų parduotuvių vitrinoms. Iš stendo į visus miesto vyrus žvelgia krūtinės pagunda

ir plikas pilvas. Aistra alsuojanti mergelė. Visa povyza, šlapiais nuo aistros (pra-kaito?) plaukais, juodbruvė ir rudaakė kviečia į „Strip-club Lolita“.

Ak, tai bemat primena 1921 metais Mėmelyje matytas plaštakes. Tai yra mergeles, kurias matė profesorius Mykolas Romeris ir mini savo užrašuose. Moralė, tiesa, per šimtą metų gerokai smuko, nes tada tokios reklamos, siejamos su pedofilo fantazijomis ir veikla to paties pavadinimo romane (Vladimiro Nabokovo „Lolita“), nebuvo. M. Romeris aprašė savo naktinius pasivaikščiojimus po Mėmelį, ir mergelių žavesį aprašė. Rašė jis, kaip naktį dvi vokietaites sekiojo, o trečią – lietuvaite. Visos jos buvo naktinės plaštakės, kaukšinės bateliais naktinio miesto akmenimis.

Bet aš kiek nukrypau.

Ant stendo „Strip-club Lolita“ dabar krenta drakoniški raidžių AKROPOLIS liežuviai. Nuodėmės židinyš ant didžiojo biznio sankryžos, kur žmogus matai ir smulkų verslą, ir kūniškas aistras. Biznio girnas suka ne kas kitas, o moterų įnoriai, įgeidžiai, troškimai. Ten gamyba, reklama ir vartojimas – viskas moteriai. Moters fantazija ir jos kūnas – pažangos variklis vyrui!

„Lolitos“ stendas nuo „Akropolio“ sankryžos 2015 metų vasarą dingio. Tačiau toks pat atvaizdas bemat atsirado kitoje vietoje, Šilutės plento skiriamojame juostoje. Gauda vargšus vairuotojus vyrus tiesiog prie vairo sėdinčius. Puikumėlis.

Bet ir ano stendo „Lolita“ nepamiršo – perkėlė aistrų prekeiviai jį į kitą Tarkos prospekto sankryžą, taip pat prie įvažos į „Akropolį“.

Moterims „Akropolio“ reikia kaip antrųjų namų, be jo tikruose namuose vyrams būtų prastai. „Akropolio“ firminių ženklų parduotuvėse moteris pailsi ir kūnu, ir siela. Jeigu neleidžia pinigėnė, o dažniausiai neleidžia, tai bent akis pagano po naujausius modelius. Suknios linija – tai valstybės siena, ją pereiti galima tik jeigu leidžia vyro pinigėnė. Matėte, kaip moteris matuojasi suknią ar apatinį trikotažą? Tai diplomatijos kursai, ponai vyrai, tai verta pažiūrėti ir apmokėti. Pradedant kalba su salono pardavėja, baigiant išėjimo iš matavimosi kabinos maniera.

Vidinė moters būseną – jos paslapties ir grožio šaltinis. Rožinis tigras.

O ką „Akropolyje“ vyrui daryti? Daug neišgersi, nes aikštelėje laukia mašina. Gal užėjus į knygyną? Ak, tos knygos – kur jas dėsi, ant lentynų vietos nebėra.

Tai gal į sekso, tai yra „intymias“, prekes žvilgtelėjus? O varge, negelbės erotiškai papildai... Vadinasi, geriausia stoti šalia viduramžių riterio Lietuvininkų aikštėje ir laukti, kada stebuklinis laikrodys virš galvos ims sukintis moters melodijomis. Tada moterys ras idealiai joms tinkantį drabužį ar niekutį ir vyrai taps laisvi.

Tai ne juokas, o kančia, tas moters idealas. Jeigu moteris ieško tik dviejų idealiai sutampančių formų, dar pusė bėdos. Bet jeigu formos turi sutapti ir po suknele, ir ant kaklo, ir ant ausų lezgelių, žemė po kojomis ima slinkti prie finansinės katastrofos prarajos. O ką darysi? Nebėgsi juk „Akropolio“ ledu ir nerėksi. Laukti reikia, kol moteris grįš, švelniai pabučiuos ir ištars: „Čia jau nieko nepadarysi, brangusis, reikia uždirbti!“ Ir jeigu išdrįsi ką nors burbtelėti, ji ištars išdidų „Nesuprantu“ ir jau griežčiau sualsuos į ausį: „Argi tau ne to reikia, mielasis? Argi aš viską darau ne dėl tavęs, ne kad tau patikčiau?“

Žodžiu, mirtis tarakonams.

Žinoma, dėl manęs. Norėtusi, kad dėl manęs nuoga dažniau vaikščiotum. Bet kad taip nebus. Tad stovėk, rašeiva, su medine riterio ietimi Lietuvininkų aikštėje, kol šarvai prie kūno priaugs.

Ir žiūrėk, kaip moterys telefonais tarp dailių nagučių žaidžia. Ir negalvok tu, grobuoni, kad jos be mobilaus telefono leidžia sau viešumoje pasirodyti. Tas telefonas – tai jų ginklas.

Puikumėlis. Kuri moteris nemėgsta viešumo, o dažniausiai ir apsinuoginimo? Bent jau rašeiva tokių nepažįsta. Tad ginklas savisaugai būtinas.

Kaminkrėtys vis įkrečia man proto ir neleidžia klaidžioti tarp debesų. Tačiau aš pakylu. Ir nuklystu. Pagaliau važinėju ir viešuoju miesto transportu. Jam bepigū – jis nuo to laiko, kai miesto gatvėmis dar kursavo paskutinis Lietuvos teritorijoje tramvajus, daugiau į viešąjį kojos nekėlė. Vadinasi, nuo 1967 metų? Važetau! Vadinasi, man tenka gaudyti moralės pokyčių skersvėjus, kurie viešajame transporte gyviasi. Viešajame transporte – miesto charakteris, niekur nedingsi, sakau sau, kad tuo galutinai įsitikinčiau.

Der Charakter čia vis dar vokiškai alsuoja. Ir slaviška *depresucha* paberia ant sielos pipirų. Tad prisiminkime dar kartą Vytautą Brencių, mūsų poetą, kokių nei Mėmelis, nei Klaipėda neturėjo. Tokio rūščios ir kartu švelnios meilės dainiaus neturėjo.

*Drėgnom akim pavasario pati pradžia,
bet potvynis gėlių apsems
rankas, gatves, ir moterų banguojantys plaukai
vėl prisimins taip retą, lauktą
pabučiavimų, glamonių šventę,*

*kuri apglėbs lyg nesibaigianti diena
ir bus baugu – kaip plūstančio vandens
galingo srauto nepajėgia išlaikyt krantai –
beviltiškai pasiutęs grius troškimas
mylėt ilgai ir niekada nesenti.*

Iš rinkinio „Gėlių lietus“. „Preliudija kovo aštuntajai“

Dėkui dievams – gyva mūsų Klaipėda. Per moterį gyva.

Ta gaivališka moterų gyvybė kartais išstrykšta ideologiškai ydingomis spalvomis ir formomis.

Kaminkrėtys vis pasiskundžia, kad švenčių išvakarės jam – pragaras; namų šeimininkų rūpesčiai pakerta jam kojas, stogais karstytis tampa pavojinga. Tiek užsakymų, tiek tų „skambučių laiškeliams“ – nors gyvas kamine užsimūryk! O jeigu dar kuri dėl savo atžalos iš proto eina, visai sūdna diena.

Patyriau ir aš tą moters meilę savo atžalai.

Nutiko tai prieš 2013 metų Kalėdas lietuvių proletarinio poeto vardu pavadintoje gatvėje. Pakilau dailiais laipteliais į buvusį butą, kur parduotuvė įrengta, ir patekau kone į moters pasaulį: veidrodžiai įvairiausi, riestainius primenantys barokiniai aukso spalvos rėmų rėmai. Girliandos, Kalėdų kvapas ir prieskonių aromatas – tikros Naujųjų išvakarės.

Prie kasos koketuoja dvi dailios moterytės. Viena, aišku, pardavėja, kita, regis, jos pažįstama, gal net draugė. Žodžiu, pirkėja. Abi čiauška apie ką tik įrėmintą ir papuoštą šiandienos pasaulėlio paveiksluką. „Gerai, tikrai gerai“, – linksi pardavėja, o pirkėja jai pritaria: „Tai jau taip, tikrai, manajam patiks, jo-

majo, koroče!“ Kas kas... tas jomajo ir koroče? Bailiai dirsteliu į paveikslą ir prikandu liežuvį.

Pamatau, ko dar nebuvaу matęs: ant juodo pliušo – svastika. Visa blizganti, žaižaruojanti kaip žvynai. Pasižiūriu atidžiau, akimis savo netikiu: svastika nulipdyta ant prabangios medžiagos iš lietuviškų monetų. Nei bėk, nei rėk. Apsidairau, ar kas nepastebės manęs šalia stovint. Galima sakyti, esu antivals-tybinio akto liudytojas. O jos? Jos grožisi tuo aktu kaip meno kūriniau. Gražuolė pirkėja suspindi skaisčia šypsena ir sako: „Koroče, nebetaisyk, *sojdiot*.“ Vadinasi, gerai. Ir priduria, kad dabar tas jos penkiolikmetis *balbiesas* bus patenkintas. Dovaną po eglute ras.

Tyliu, su savimi kalbuosi. Ir jau girdžiu, kaip gražuolė sako: „Tai taip, jis visą savo kambarį tom svastikom nusikabinėjęs. Koroče, *da nu jego*, tegul *perebesitsia*.“

Istoriją nedelsdamas papasakojau Kaminkrėčiui. Papasakojau, ir palengvė-jo. O jis negailestingai kerta:

– Nurimk, ne vokietis ir ne lietuvis tas vaikėzas... Matyt, slavas ar pusiau slavas, pusiau lietuvis. Nors, matyt, pusiau lietuvininkas. Mėmelenderių palikuonis, slavais skiestas. Tokį kraujo ir charakterio mišinį rusai vadina *gremučaja smes*, vadinasi, sprogstamasis mišinys. Uždraustas vaisius – saldesnis. Svastika? Latviai ją vis plačiau vėl naudoja. Saulės ratą tas ženklas suka, jis ir meilė su ugnies žiedu. Žodžiu, moterų stichija – nesikiškime.

Ką gi, ženklas gražus, atmetus visas praeito amžiaus reikšmes. Beje, Jūreivystės mokykloje, „moriachodkéje“, komunistų laikais grindų mozaikoje tas ženklas buvo išdėliotas. Ir niekas nepasiuto, joks politrukas.

Moterys mums proto įkrečia. Joms gražu – be jokios ideologijos.

Toje J. Janonio gatvės rėminimo parduotuvėje išvada mane nušvietė, nelyginant žaibas akyse blykstelėjo: moteris – estetikos būtybė.

Čia verta grįžti prie Mykolo Romerio, pamačiusio moters idealą 1921 metų Mėmelyje:

Mačiau ne vieną blondinę vokiетę (lietuвės dažniausiai yra tamsiaplaukės ir gražios, ypač gražios)...

Bet yra ir šis tas gražiau, štai:

Lietuvės moterys labai charakteringos. Visos, nepaisant amžiaus, rengiasi arba juodai, arba bent jau labai tamsiai. Skaros taip pat dažniausiai juodos, kartais baltos, bet ne ryškiaspalvės... Sijonai daugiausia platūs, raukti arba su klostėmis. Jaunos merginos panašios į žemaites. Dėvi aukštus per juosmenį sijonus, tad juosmuo jų atrodo labai trumpas. Kažkuo jų apranga primena „empire“ stilių. Labai patraukliai ir žaviai atrodo su tais sijonais, kurie tinka lietuvių figūroms. Lietuvės, ypač žemaitės ir čionykštės, yra aukštos, ilgakojės...

Štai toks buvo Mėmelio, o vėliau ir Klaipėdos genofondas.

Tačiau moteriška gyvenimo įvairovė įdomesnė... ypač naktį. M. Romeris rašo:

Tuščiose gatvėse iki sutemų sukiojasi tik naktinės plaštakės – prostitutės. Daugiausia jaunos gražios mergaitės, keli lovelasai, sunkiai apibūdinami individai, įtartina primenantys sutenerius. Vėly vakarą girdisi linksmybės, merginų ir vaikinių juokas.

Ir dar vienas epizodas:

Nei kinas, nei kabaretas manęs nevilioja, na, nebent susipažinčiau su kokia nors mergina, nes moterys mane domina. Tačiau 40-metis vyras nedažnai gali tikėtis romantiškų pažinčių. Tokioms istorijoms reikia jaunystės. Geriausiu atveju suviliosi kokią gatvės mergytę, nes jaunos merginos paprastai lengvai prieinamos, paprastos ir su visokio amžiaus vyrais lengvai užmezga pažintis.

Toliau:

Užsukau į kažkokią kavinę „Sanssouci“ Libavos (Libauer, dabar Herkaus Manto – A. J.) gatvėje, kur, pasak reklamų, kas vakarą vyksta kabaretas. Jis buvo varganas, tik keli numeriai... Buvo tik trys merginos, kurios išsiskyrė spalvingais drabužiais, iššaukiančiu elgesiu. Jas palaikiau koketėmis. Dvi žydaitės, atrodo, seserys. Jaunesnė labai daili, gražios figūros. Ir viena lietuvė, kaip vėliau paaiškėjo, nes nenorėjo prisipažinti, vaidino vokiečių.⁷⁷

Štai ir atvedė mus profesorius prie amžinos temos – moteris ir nuodėmė.

Vieną niūrų vakarą nuobodžiaudami vartėme mudu su Kaminkrėčiu senus „Vakarų ekspreso“ numerius. Moterų dėmesio buvome išalkę ar ką, neprisime-

77 M. Romeris, op. cit., p. 330, 336.

nu, bet akys ieškojo žinių vien apie jas. Laikraščių komplektas buvo nevykęs, labai senų numerių. Pagaliau akys sustingo, atsivertus pageltusį 1997 metų egzempliorių:

„Tuo metu, kai pradėjo veikti naktinis klubas „Kalifornija“, Klaipėdoje jau užė „Nova“ ir „Vox maris“. Tačiau daugiausia konkurencijos sudarydavo baras „Skandalas“ Imanuelio Kanto gatvėje, nes pas juos buvo rengiami gyvo garso koncertai.“

Taip kalbėjo korespondento kalbinamas barmenas. Jis prisiminė, kad jų baras toleravo tik vyresnę publiką, vaikėzų neįleisdavo.

– Ir kaip jie tą vyresnę publiką atrinkdavo? Nejau pagal pasą?

– Dvidešimt penkeri – tai jau vyresnė liaudis, – šyptelėjo Kaminkrėtys, liovėsis balsu skaityti interviu. – Vyresnių reikia, nes moterims jaunesni neįdomūs. Ypač baruose.

Būta tragedijų. Kartą į klubą neįleido sportine apranga vilkinčio vyruko. Tas išsitraukė peilį ir tiesiog įsmeigė jį praeinančiam vyrui į nugarą. Niekuo dėtam, atsitiktiniam. Dūrė, ištraukė ir lyg niekur nieko nuėjo pro apsaugininkus į klubo tualetą peilio nuplauti... Vėliau, tiesa, jis buvo susprogdintas savo automobilyje.

– Kada tai vyko? Matyt, 1990–1995 metais, dabar tiksliai nepasakyčiau, – reziumavo Kaminkrėtys, užversdamas laikraštį.

Tada aš tariau: „Tai toks laukinis gyvenimas buvo“, ir balsu ėmiau skaityti temos tęsinį:

– „Tas laikmetis buvo juodžiausias naktinio gyvenimo etapas mieste. Viešpatavo nevaldomas chuliganizmas ir džiunglių įstatymai. Net didžėjus stovėdavo prie savo aparato po pultu pasikišęs plaktuką. Pasitaikydavo, kad į jį skriedavo indai, taurės ir buteliai... Jeigu muštynės kildavo dėl moterų, jos būdavo negailestingos. Išgelbėti galėdavo tik pačios moterys, griebdavusios į glėbį savuosius gynėjus... Be moterų tokio siautėjimo nebūtų buvę. Bet jos, plaštakės, būdavo patyrusios: čia pat šaukdavo saugą, kuris turėjo raktą nuo slapto išėjimo, užpakalinių durų. Pro jas jos išlakstydavo, jeigu jau negalėdavo sustabdyti stichijos.“

Kaminkrėtys baksteli pirštu į paantraštę: *Nieko nestebindavo, kai mergina gaudavo į skūrą vien už tai, kad atsiskė eiti pašokti.*

Mano draugui pabodo. Jis pašoko ant kojų, užsimaukšlino katiliuką ir nuo durų tarė:

– Ir ko jos ten eidavo, jeigu žinojo papročius? Po galais! Man nesvarbu! Nepamiršk, aš ne žeme, o stogais vaikštau. Tokios aistros man svetimos. Aiškinkis vienas.

Durys trenkė man į nosį, likau vienas ir išsižiojęs.

Skambėjo ausyse paskutiniai žodžiai, kuriuos jis kelis kartus pakartojo risdamasis laiptais: „Pasakos jis man pasakas, kas yra moteris!“

O aš juk dar nė neprabilau apie šokių aikšteles, mažytį pramogų pasaulį, skirtą išimtinai moterims. Šokių aikštelė – tai vieta, kur moteris suspindi ir atiskleidžia. Šokių aikštelė – tai vieta, kur vyrai medžioja moteris.

Moteris ir šokiai. Šokiai ir moteris. Karta, gyvenusi išsyk po Froido, ėmė sau tylomis galvoti, kad šokis – tai vertikali horizontalaus troškimo išraiška. Ar mes – toli nuo tos kartos?

Brandaus socializmo laikais Klaipėdoje įsisuko garsioji šokių aikštelė „Faniemkė“. Tai buvo diskoteka, rengiama Medienos kombinato kultūros klube. Veikė ji nuo 1980-ųjų iki pat Sąjūdžio laikų. Vadinas, prasidėjo prie Brežnevo, o baigėsi prie Gorbačiovo. Aštuonerius metus ardė ramybę gamyklos darbininkams.

Šokiai vyko kombinato klube, po valdiškos įmonės (turtingos įmonės) stogu, vadinas, organizatoriams nereikėjo mokėti nei už nuomą, nei už elektrą. Pagal to meto gyvenimo normas įmonėje turėjo vykti darbas su jaunimu, ir komjaunimo organizacija galėjo įsirašyti šokių vakarus į savo planinę veiklą. Ir profsąjunga šį kultūrinį poilsį (buvo ir tokia sąvoka) į savo veiklos planus įsirašydavo.

Entuziazmo buvę per akis, o ir jaunimo buvo daug. „Faniemkėje“ vakarietiška ideologija plito, šokio laisvė ir mada šoku, kaip moku skleidėsi. Ten rinkosi visas to meto undergroundinis Klaipėdos jaunimas. Didžiausia miesto energijos dalis. Apie narkotikus niekas negirdėjo, jų ir nereikėjo – ne šie laikai. Tada džiaugsmo būta daugiau, o ir energijos – per akis.

O merginos? Jos šokuose laisvę rado. „Faniemkėje“ moteriška lytis atsikaklavo, kol ją teksis pastebėti, palei sienas nesitrynė. Merginos pačios ėjo prie vyrų ir kvietė šokio. Ypač taip elgtis mėgo slavės, kurių kraujas karštesnis, – ne jų jėgoms buvo kęsti, kad į jas tik žiūri, bet nepaliečia.

„Faniemkė“ buvo brangakmenis šokių aikštelių vėrinyje. Tačiau ir brangakmenis turėjo kelis konkurentus, kurie, būdami bižuterija, vis dėlto neprastai blizgėjo.

Kita vieta buvo Muzikinio teatro fojė. Čia jau reikėdavo pirktis bilietą. Ko norėti – pats miesto centras, elitinė vieta. Šokius ten ėmė rengti vestibulyje, kai nevykdavo vakariniai spektakliai. Čia buvo gražiausi miesto interjerai, todėl ir vardas – „Kulturké“. Į šiuos šokius jau eidavo studentės, padoresnė publika ten rinkosi, gamyklinės liaudies nesimatė.

Trečia garsi aikštelė – ganyklos ir medžioklės lankos žemumose. Tai „Partianké“, išsilaikiusi iki pat Sąjūdžio aušros. Iš kur tas pavadinimas? N. Chruščiovo laikais jūreiviai čia mėgo išlupti iš batų autus (rus. *портянки*, *portianki*), numesti juos kur kampe ir trypti iki nukritimo. Dažnai ir kazačioką. (Dabar kartais manoma, kad vardą ši miela jūreiviams vieta gavo nuo rusiško žodžio *ном* – uostas. Tačiau vargu ar tai gali būti tiesa.)

Ketvirta šokių aikštelė – Statybininkų kultūros namai, „Stroikė“.

Pagaliau ir miesto komjaunimo komitetas sumanė šokių vakarus. Ėmė rengti juos prie kino teatro „Bildukas“, vadinasi, naujuose blokiniuose rajonuose. „Bildukas“ buvo geriausių dainininkų, estrados meistrų aikštelė. Joje kelią į ateitį ir Vilnių rado Viktoras Malinauskas ir kiti.

Miesto salių ir aikštelių šokiai ugdė drąsą, o klaipėdietėms merginoms jie tapo moterystės kalvėmis. Į šokius eidamos merginos suprasdavo, kad atiduoda save instinktų valdžiai. Instinktui puošti, instinktui patikti, vadinasi, instinktui įsitvirtinti gyvenime. Instinktui daugintis. Ką darysi – net instinktui paklusti. Tokia prigimtis.

– Taigi, senberni tu nelaimingas, – tariau savo draugui, kai jis visa tai, suspaudęs pamėlusias lūpas, išklaušė. Gaila man jo pasidarė. – Viena šokanti paauglė geriau jaučia gyvenimo pulsą negu dešimt kaminkrėčių.

Nežinau, koks šišas mane pagavo – neketinau jo įžeisti.

– O ar žinai, – atkirto jis nė nemirktelėjęs, – ar atsimeni, kad devyni iš dešimties skambučių man „į lapelius“ – moterų?

Tai buvo pati paslaptlingiausia jo frazė: nejaugi norėjo pasakyti, kad ir jis – moterų vilčių vyras? Nors pasiusk.

Sugaišau keletą dienų, atėjo kovo aštuntoji. O tada Klaipėdos kelių policija iškrėtė pokštą.